

Bölgesel Çatışmalar ve Uluslararası Örgütlerin Barış İnşasındaki Rolü

Dr. Alp Cenk ARSLAN^a

a Polis Akademisi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-5526-2089

Makale Bilgileri

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 14.11.2025
Kabul Tarihi: 07.03.2026

Özet

Bölgesel çatışmalar, devletlerin kapasitesini zorlayan ve uluslararası örgütlerin rollerini yeniden tanımlayan bir biçimde, küresel güvenlik gündeminde hâkim konumunu sürdürmektedir. Bu makale, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), NATO, Afrika Birliği (AfB) ve diğer bölgesel güvenlik örgütlerinin çatışmalara müdahale biçimlerini ve sürdürülebilir barış inşasına katkılarını incelemektedir. Çalışma, üç temel boyuta odaklanmaktadır. Bunlar çatışma yönetimi, barış koruma ve arabuluculuk ve çatışma sonrası kurum inşası. Balkanlar, Kafkasya ve Sahra Altı Afrika örnekleri üzerinden yürütülen karşılaştırmalı analiz, bazı müdahalelerin neden kalıcı barışla sonuçlanırken bazılarının "donmuş çatışma" veya yeniden tırmanan şiddetle sonuçlandığını ortaya koymaktadır. Bulgular, uluslararası örgütlerin etkinliğinin kurumsal kapasite, siyasi meşruiyet ve bölgesel aktörlerle koordinasyon düzeyine bağlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, literatüre katkı olarak, uluslararası örgütlerin barış inşasında "dışsal müdahale" yaklaşımından "ortaklaşa sahiplenilen (locally owned) barış süreçlerine" geçiş ihtiyacını kavramsal bir çerçeveye tartışmakta ve yeni bir bütüncül analiz modeli önermektedir. Çalışma, çok kutupluluk ve hibrit çatışmalar çağında, uluslararası örgütlerin kriz yönetiminden önleyici diplomasiye, kapsayıcı yönetişime ve uzun vadeli barış stratejilerine yönelmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler

Bölgesel Çatışmalar
Uluslararası Örgütler
Barış İnşası
Çatışma Yönetimi
Arabuluculuk

JEL

D74
F51
Q34

Regional Conflicts and the Role of International Organizations in Peacebuilding

Abstract

Regional conflicts continue to dominate the global security agenda, straining state capacities and redefining the roles of international organizations in a profound manner. This article examines the intervention approaches of the United Nations (UN), European Union (EU), NATO, African Union (AU), and other regional security organizations in conflicts, as well as their contributions to sustainable peacebuilding. The study focuses on three core dimensions: conflict management, peacekeeping and mediation, and post-conflict institution-building. Through a comparative analysis of the Balkans, Caucasus, and Sub-Saharan Africa, it elucidates why some interventions result in enduring peace while others lead to "frozen conflicts" or renewed escalations of violence. The findings indicate that the effectiveness of international organizations depends on their institutional capacity, political legitimacy, and level of coordination with regional actors. As a contribution to the literature, this study discusses the need for international organizations to transition from an "external intervention" approach to "locally owned" peace processes within a conceptual framework and proposes a new holistic analytical model. The work argues that, in an era of multipolarity and hybrid conflicts, international organizations must shift from crisis management to preventive diplomacy, inclusive governance, and long-term peace strategies.

Keywords

Regional Conflicts
International Organizations
Peacebuilding
Conflict Management
Mediation

İletişim/Contact

alpccenkarslan@gmail.com

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, küresel güvenlik gündemi kökten yeniden şekillenmiştir. Geleneksel devletler arası savaşlardan giderek bölgeselleşen çatışmalara doğru belirgin bir kayma, devlet egemenliğinin ve uluslararası düzenin temellerini sarsmıştır (Piccolino, 2023). Bu evrim uluslararası örgütleri geleneksel pasif hakem rollerinin ötesine taşımaya zorlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), NATO ve Afrika Birliği (AU), barış inşasının karmaşık, çok boyutlu ve sıklıkla tehlikeli alanına giderek daha fazla çekilmiştir.

1990'lar, iyimserliğin yükselişiyle karakterize edilmiştir. İç savaşları çözmek için yeni bir uluslararası rejim inancı ve uluslararası topluluğun müdahale sorumluluğuna dair yeni bir farkındalığın artması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır (Piccolino, 2023). Bu inanç, Balkanlar'dan Sahra Altı Afrika'ya uzanan müdahaleleri canlandırmıştır. Ne var ki, bu iyimserlik büyük ölçüde gerilemiş ve sistemik birçok taraflılık krizine yerini bırakmıştır (Badache vd., 2022). Soğuk Savaş sonrası barış yapma yaklaşımı krize girmiştir. Bu yaklaşım jeopolitik dönüşümler ve çağdaş isyanların değişen niteliği tarafından meydan okumalara maruz kalmıştır.

Bugün bu müdahalelerin çoğunun belirsiz ve çelişkili sonuçlar ürettiği görülmektedir. Her nitelikli başarı noktasında, kalıcı donmuş çatışmalar, “felç olmuş” devletler veya yıkıcı bir şekilde yenilenen şiddete dönüşler mevcuttur. Bu makalede savunulduğu üzere, uluslararası örgütlerin barış inşasındaki etkinliği kendiliğinden ortaya çıkmamaktadır. Bu etkinlik kurumsal kapasite, siyasi meşruiyet ve örgütler arası koordinasyonun birlikte işlemesine bağlıdır.

Bu makale, mevcut modellerin eksikliklerini gidermek üzere ikili bir katkı sunmaktadır. İlk olarak, küresel yönetim teorisinin parçalı alanını bölgesel çatışma dinamiklerinin karmaşık gerçeklikleriyle bağlayan yeni bir analitik model önermektedir. Bu model, küresel-bölgesel bağlamı basit bir hiyerarşi olarak değil, rekabet eden normlar ve çıkarların müzakereye dayalı, çok katmanlı sistemi olarak yeniden çerçevelemektedir. İkinci olarak, barış inşasında “sorumluluk paylaşımı” için betimleyici bir kavramsal çerçeve geliştirmektedir (UNDP, 2020). Bu çerçeve, liberal barış inşasının ampirik olarak başarısız dışarıdan dayatılan modellerinin (von Billerbeck vd., 2024) ötesinde gerekli bir evrim olarak sunulmakta ve “hibrit barış” kavramının yarattığı betimleyici gerçekliklerin ötesine geçmektedir (Mac Ginty, 2025).

Bu argümanı desteklemek üzere makale şu şekilde yapılandırılmıştır. Öncelikle, makalenin temel kavramsal çerçevesi kurulmakta ve barış inşasının üç ana boyutu tanımlanmaktadır. Bunlar (i) çatışma yönetimi, barış koruma ve arabuluculuk ile (ii) çatışma sonrası kurum inşasıdır. Ardından küresel-bölgesel yönetim bağlamında analitik bir model tanıtılmakta, vaka incelemelerinde bu çerçeve Balkanlar, Kafkasya ve Sahra Altı Afrika örneklerine karşılaştırmalı biçimde uygulanmaktadır. Sonrasında, bu ampirik analizin üzerine “sorumluluk paylaşımı” çerçevesi inşa edilmekte, bu çerçeve müdahale için yeni bir paradigma olarak önerilmektedir. Bu çalışmada kullanılan “bölgesel çatışma” kavramı sadece coğrafi bir sınırla sınırlı kalmayan aktör çeşitliliği, yayılma etkisi ve güvenlik dinamikleri bakımından bölgesel bir sistem oluşturan krizleri ifade etmektedir. Bu bağlamda, Somali gibi “devlet içi” görünen çatışmaların sınır aşan etkileri (mülteci

akınları, terör ağları) ve Sahel gibi çok devletli coğrafi havzalardaki hibrit savaşlar, “bölgesel güvenlik kompleksi” çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada son olarak yükselen çok kutupluluk ve hibrit çatışmalar çağında uluslararası örgütlerin reaktif kriz yönetiminden proaktif, uzun vadeli önleyici diplomasi ve kapsayıcı yönetim stratejisine stratejik bir dönüşüm yapması gerektiği savunulmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BARIŞ İNŞASININ FARKLI BOYUTLARI

Uluslararası müdahalenin kendisi bile belirsizliklerle doludur. Barış koruma, barış yapma ve barış inşası gibi terimler sıklıkla birbirinin yerine kullanılmakta, bu da onların farklı teorik temellerini ve pratik sonuçlarını gölgelemektedir. Titiz bir analiz inşa etmek için, öncelikle kesin bir kavramsal sözlük oluşturmak gerekmektedir. Modern barış çalışmalarının akademik temeli, Johan Galtung'un “negatif barış” ile “pozitif barış” arasındaki kritik ayrımına dayanmaktadır (Galtung, 1969). Negatif barış, doğrudan, örgütlü şiddetin yokluğu olarak basitçe tanımlanmakta; ateşkes, bir savaşın sona ermesi olarak nitelendirilmektedir. Pozitif barış ise çok daha derin ve iddialı bir kavramdır. Bu kavram, yapısal şiddetin (örneğin, sistemik eşitsizlik, siyasi baskı, yoksulluk) yokluğunu ve sosyal adaletin, insani entegrasyonun ve anlaşmazlıkları şiddetsiz çözüme kapasitelerinin varlığını ifade etmektedir (Vesga & Mejía, 2025).

Galtung'un erken BM stratejilerine yönelik eleştirisi, bunların ayrıştırıcı ve askerî nitelikte olduğu, yalnızca negatif barışı (barış koruma) elde etmeye veya elit düzeyde anlaşmalara (barış yapma) odaklandığı ve çatışmayı doğuran altta yatan patolojileri ele almadığı yönündedir. Galtung'un birleştirici yaklaşımında barış inşası, şiddetin çoklu nedenlerini aşmayı mümkün kılan koşulları yaratarak pozitif barışı elde etmek için tasarlanmış tek çerçeve olarak sunulmaktadır (Vesga & Mejía, 2025).

Birleşmiş Milletler'in, Boutros Boutros-Ghali'nin 1992 tarihli “An Agenda for Peace” raporunda bu kavramları resmî olarak benimsemesi, Soğuk Savaş sonrası dönemin baskın operasyonel çerçevesini oluşturmuştur (Vesga & Mejía, 2025). Bu çerçeve başlangıçta, sorunlu bir biçimde, doğrusal olarak tasarlanmış; barış yapma, barış koruma ve çatışma sonrası barış inşasını bir dizi olarak öngörmüştür. Barış yapma, düşman tarafları müzakere yoluyla anlaşmaya getirmeyi (arabuluculuk gibi) içermektedir. Barış koruma, tarafların rızasıyla BM personelinin konuşlandırılmasını ve bir ateşkesin uygulanmasını izlemeyi ve gözlemlemeyi kapsamaktadır. Çatışma sonrası barış inşası ise, “barışı güçlendiren ve pekiştiren, toplum arasında güven ve refah duygusunu teşvik eden ve çatışmaya yeniden dönüşü önleyen yapıları tanımlamak ve desteklemek için eylemler” olarak tanımlanmaktadır (Vesga & Mejía, 2025).

Bu erken BM barış inşası tanımı, çok dar bir tanım olduğu için eleştirilmiştir; barış inşasını yalnızca çatışma sonrası aşamaya sınırlamakta ve amacı yalnızca negatif barışa, yani yeniden dönüşü önlemeye bağlamaktadır (Vesga & Mejía, 2025). Uygulamada, bu ayrı tutulan ve doğrusal yaklaşım yetersiz kalmıştır. 1990'ların deneyimi, barışın sıralı olmadığını göstermiştir. Derin güvensizlik bağlamında (başarısız barış koruma) veya uygulanabilir bir siyasi anlaşma olmaksızın (başarısız barış yapma) seçimler düzenlemek (kurum inşası), sıklıkla çatışmaları kötüleştirmiştir.

Bu nedenle bu makale, barış inşasının daha geniş, evrilmiş tanımını benimsemektedir; barış inşası çatışmanın kök nedenlerini ele almaya ve barışçıl çözüme yönelik yerel kapasiteleri inşa etmeye yönelik bütüncül, doğrusal olmayan bir süreçtir. Bu geniş süreç içinde, müdahalenin iki birincil ve eşzamanlı boyutunu analitik olarak ayırt edebilmek mümkündür.

Bu bağlamda analiz edilmesi gereken iki ana boyut bulunmaktadır. Bunlar “çatışma yönetimi, barışı koruma ve arabuluculuk” olarak adlandırılabilir ilk boyut ve “çatışma sonrası kurum inşası” olarak kabul edilebilecek ikinci boyuttur. Çatışma yönetimi, barış koruma ve arabuluculuk, negatif barışı elde etmeyi ve sürdürmeyi amaçlayan tüm etkinlikleri kapsamaktadır. Bu, doğrudan şiddetin sona erdirilmesidir. Ateşkesleri izlemeyi içeren klasik barış korumayı, ayrıca yeni düşmanlıkları caydırma veya silahtan arındırma için daha sağlam barış uygulama yetkilerini içermektedir (Yabancı, 2009).

Kritik olan, bu boyutun arabuluculuğu da içermesidir. Konu üzerine akademik çalışmaların vurguladığı üzere, arabuluculuk tekil bir olay değil, çatışmanın tüm aşamalarında etkili, esnek, uyarlanabilir bir stratejidir. Bu strateji, önleyici diplomasi, çatışma yönetimi ve çatışma sonrası yeniden inşa için kullanılabilir. Önleyici diplomasi, bir çatışmanın şiddete dönüşmesinden önce kullanılmaktadır. Çatışma yönetimi, bir çatışma sırasında şiddeti sona erdirmek ve bir anlaşma müzakere etmek için kullanılmaktadır. Çatışma Sonrası Yeniden İnşa, bir çatışma sonrasında barış anlaşmasının uygulanması sırasında anlaşmazlıkları yönetmek için kullanılmaktadır (Bercovitch & Kadayifci, 2002).

İkinci boyut, Çatışma Sonrası Kurum İnşasıdır. Bu boyut, pozitif barışın operasyonel kolu olarak nitelendirilmektedir. Barış inşasının en karmaşık, en pahalı ve en uzun vadeli bileşenidir. Şiddetin sona erdirilmesinin ötesine geçerek, devletin vatandaşlarıyla arasındaki sosyal sözleşmeyi yeniden inşa etmektedir. Bu boyut yukarıda geçen “Agenda for Peace” gündeminin ilk kez tanımladığı yapıları belirlemek ve desteklemek için eylemleri içermektedir (Vesga & Mejía, 2025).

Uluslararası uzlaş, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 16’da kodlanmıştır. Sürdürülebilir barış, tüm düzeylerde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmeyi gerektirmektedir (Smith, 2016). Nicel ve nitel araştırmalar bu noktada kategorik olarak açıktır. Kurum inşası, başarılı barış inşası için zorunludur. Düşük hesap verebilirlik ve belirli grupların devlet kurumlarından dışlanması, iç çatışmaların başlangıcında ve yeniden alevlenmesinde önemli nedensel etkenlerdir (Hearn, 2015). Bu boyut, geniş bir etkinlik yelpazesini içermektedir. Güvenlik sektörü reformu (SSR), eski savaşçıların silahsızlandırılması ve silahlı örgütlerinden arındırılması, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, anayasal reform, sivil toplumun desteklenmesi (World Bank, 2007) ve demokratik yönetişimin teşviki bu yelpazenin çeşitli veçheleridir (Smith, 2016).

Bu makalenin temel argümanı, müdahale başarısızlıklarının sıklıkla bu iki boyutun karşılıklı bağımlılığı anlaşılmadığı için yaşandığına yöneliktir. Meşruiyet veya güvenlik olmaksızın sağlam kurum inşasını izleyen uluslararası örgütler (örneğin, Kosova) veya kök kurumsal nedenleri göz ardı ederek güvenliğe odaklananlar (örneğin, Afrika), başarısızlığa mahkûmdur.

2. KÜRESEL-BÖLGESEL BAĞLAMDA ANALİTİK YÖNETİŞİM MODELİ

Uluslararası örgütlerin bu işlevleri nasıl yerine getirdiğini analiz etmek için, öncelikle onların faaliyet gösterdiği sistemi anlamamız gerekmektedir. Burada ortaya konan soyut öneri, küresel yönetim teorisini bölgesel çatışma dinamikleriyle bağlayan bir analitik model vaat etmektedir. Bu bölüm, barış inşası mimarisinin birleşik bir hiyerarşi değil, parçalı, çok katmanlı ve müzakereye dayalı bir yönetim sistemi olduğunu savunmaktadır.

Küresel yönetişimin temel teorisi, liberal kurumsalcılığa dayanmaktadır. Bu bakış açısı, anarşik uluslararası sistemde BM gibi uluslararası örgütlerin hayati öneme sahip olduğunu öne sürmektedir. Onlar, anarşiyi hafifletmekte ve iş birliğini teşvik etmekte olup uluslararası normları yaratarak ve uygulayarak, diyalog platformları sunarak ve uluslararası istikrarı tehdit eden çatışmaları yönetmek için çok taraflı müdahaleler konuşlandırarak faaliyet göstermektedir. Örneğin, AB bu alanda baş aktörlerden biri olarak kurallara dayalı uluslararası düzeni teşvik etmekte, ekonomik ve siyasi teşvikleri kullanarak barışçıl entegrasyonu desteklemekte, bunu en belirgin biçimde eski Doğu Bloku'nda uygulamaktadır (Kawosha, 2025).

Bu geleneksel, BM-merkezli model, yeni bölgeselliğin yükselişiyle temelden meydan okumaya uğramıştır. 1990'lardan bu yana bölgesellik, basit serbest ticaret anlaşmalarından konsolide edilmiş çok boyutlu bir gerçekliğe evrilmiştir (Telò, 2020). AU, AB ve Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) gibi Bölgesel Hükümetler Arası Örgütler (RIGO'lar), sıklıkla kendi sofistike barış ve güvenlik mimarilerini geliştirmiştir (Persinger, 2014). Bu çoğalma, merkezi bir tartışmayı ortaya çıkarmıştır. Bölgesellik mevcut küresel düzenlemeleri tehdit mi etmekte yoksa tamamlamakta mıdır (Ibáñez Silva, 2024)?

Burada önerilen analitik model, küresel-bölgesel bağlamın düzgün bir hiyerarşi olmadığını savunmaktadır. Aksine, bu, parçalı, çok katmanlı ve müzakereye dayalı bir sistemdir. Sistem parçalıdır, çünkü bölgesellik küresel yönetişimi aynı anda hem tamamlayabilmekte hem de tehdit edebilmektedir (Ibáñez Silva, 2024). Bazı durumlarda uluslararası örgütler uyum içinde çalışmakta, diğerlerinde ise rekabet eden yaklaşımlar sergilemekte (Nilsson, 2025), bu da çabaların çoğalmasına, çelişkili stratejilere ve çatışma taraflarının farklı alışverişlerine yol açmaktadır. Bu durum parçalanma ve güç politikalarıyla tanımlanan karışık ve daha zayıf küresel yönetim sistemiyle sonuçlanmaktadır (Telò, 2020). Barış inşası artık tek bir küresel-yerel ekseninde gerçekleşmemektedir. Mevcut eksen, aktörlerin eşzamanlı olarak küresel düzeyde (BM, Dünya Bankası), bölgesel düzeyde (AB, AU), alt bölgesel düzeyde (ECOWAS, IGAD) ve yerel düzeyde (sivil toplum örgütleri) faaliyet gösterdiği çok katmanlı bir gerçekliktir (Persinger, 2014). Bu katmanlar arasındaki etkileşim, en önemli koordinasyon zorluklarının ve başarısızlıklarının yattığı yerdir (Haass, 2012). Son olarak, bu sistem müzakereye dayalıdır. Sistemin müzakereci doğası modelin en kritik bileşenidir. Bölgesel organlar, küresel normların yalnızca uygulayıcıları değildir. Onlar, müdahale ilkelerini kendi imajlarına göre aktif biçimde şekillendiren norm girişimcileri olarak görülmek durumundadır. Bu durum koordinasyonun teknik bir sorunu değil, barış inşasının amacının kendisi üzerine siyasi ve normatif bir mücadele olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna en güçlü örnek, AU-BM ilişkisidir. BM ve batılı ortakları büyük ölçüde liberal barış modelini teşvik etmiştir (Badache vd., 2022). Bu model, temel olarak batı değerlerini teşvik etmesi ve yerel bağlamı göz ardı etmesi nedeniyle sıklıkla eleştirilmektedir (von Billerbeck vd., 2024). Buna karşılık AU, kendi benzersiz Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisini geliştirmiştir (ACCORD, 2014). Bu mimari, kendi normatif ilkelerine dayanmakta olup, örneğin “umursamaz olmama” (üye devletlerde kitlesel vahşetleri durdurmak için müdahale hakkı) gibi ilkeler içermekte ve bazı akademisyenlere göre sömürge sonrası barış eleştirisinin yükselişiyle ilişkilendirilmektedir (Zondi, 2017). Bu sömürge sonrası bakış açısı, miras alınan devletin şiddetin kökü olduğunu eleştirmekte ve BM'nin kurum inşası (yani, liberal barış) projesine doğrudan meydan okumaktadır.

Bu nedenle, AU-BM ortaklığı zorunlu olsa da (Tchie & McGowan, 2025), sıklıkla çatışma ile karakterize edilmekte (Jung, 2025) ve açık düzenleme eksikliğine yol açmaktadır (Bokeriya, 2022). Bu durum iki farklı normatif sistem arasındaki bir müzakere olarak ortaya çıkmaktadır. Parçalı, Çok Katmanlı ve Müzakereye Dayalı Yönetişim modeli, aşağıdaki karşılaştırmalı analiz için bir mercekle sağlamaktadır.

3. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ: BALKANLAR, KAFKASYA VE SAHRA ALTI AFRİKA'DA MÜDAHALE SONUÇLARI

Bu kısım, iki boyutlu çerçeveyi (Çatışma Yönetimi ve Kurum İnşası) “Parçalı, Çok Katmanlı ve Müzakereye Dayalı Yönetişim” modeli üzerinden analiz etmektedir. Balkanlar, Kafkasya ve Sahra Altı Afrika'daki müdahaleler ele alınmakta ve sonuçlarının neden ayrıştığını belirlemek amacıyla, kurumsal kapasite, siyasi meşruiyet ve örgütler arası koordinasyon gibi temel değişkenlere odaklanılmaktadır.

3.1. Balkanlar (Bosna-Hersek ve Kosova): Liberal Barış İnşası ve Sınırları için Bir Laboratuvar

Yugoslavya'nın dağılması, Soğuk Savaş sonrası düzenin ilk büyük sınavı olmuştur. Ardından gelen müdahaleler, özellikle Bosna-Hersek (BH) ve Kosova'da, liberal barış inşası projesinin fiili laboratuvarı haline gelmiştir. Sonuçlar, başarısızlık sarmalının kalıcılığını ortaya koymaktadır. 1992-1995 arasındaki yetersiz müdahalenin felaket içeren başarısızlığı, yerini 1995'ten günümüze uzanan aşırı müdahalenin derin, yapısal başarısızlığına bırakmıştır.

Çatışma Yönetimi ve Barış Koruma: Başlangıçtaki uluslararası tepki, kapasite açısından ders niteliğinde bir başarısızlık olmuştur. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR), 1992'de koruma barışı olmayan bir ülkede klasik bir barış koruma yetkisiyle konuşlandırılmıştır. Şiddeti durdurmak için yetki ve askerî kapasiteden yoksun kalmış, misyon sırasında şiddet yoğunlaşmıştır (Brisson, 2017). Sivil halkı korumak için oluşturulan BM'nin “güvenli alanlar” politikası tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık yalnızca kapasite eksikliğinden değil, aynı zamanda siyasi irade yoksunluğundan kaynaklanmıştır; zira Batılı güçler strateji konusunda bölünmüşken, politikayı diplomatik olarak destekleyerek ittifak birliğini işaret etmek istemiş, ancak bunun uygulanamaz olduğunu görmüştür (Recchia, 2024).

Bu yumuşak müdahalenin başarısızlığı, doğrudan karşı uçtaki sert müdahaleye yol açmıştır. 1995'te, ABD öncülüğünde NATO hava harekâtı, Sırp tarafını müzakere masasına zorlayarak müdahale etmiş ve Bosna-Hersek Barışının Genel Çerçeve Anlaşması (Dayton Barış Anlaşmaları) ile sonuçlanmıştır (Daalder, 1998).

Çatışma Sonrası Kurum İnşası: Kapasite sorununu çözmüş olan uluslararası topluluk, yeni ve çözümsüz bir sorun yaratmıştır. Bu sorun meşruiyet krizidir. BH ve Kosova'daki müdahaleler, dışarıdan dayatılan (von Billerbeck vd., 2024) uluslararası vesayet arketipi haline gelmiştir.

- **Bosna-Hersek (BH):** Dayton Anlaşmaları, birçok akademisyenin “felç olmuş barış” olarak adlandırdığı bir yapı oluşturmuştur (Harland, 2017). Anlaşmanın karmaşık seçim mühendisliği etnik bölünmeleri kökleştirmiştir (Belloni, 2004). Yönetişim, Yüksek Temsilci Ofisi (OHR) tarafından denetlenmiş; bu, uluslararası sivil bir vali olarak işlev görmüştür. 1997'de OHR'ye “Bonn Yetkileri” verilmiş; bu durum yerel aktörlerin karar veremediği durumlarda karar alma ve yerel politikacıları görevden alma gibi müdahaleci yetkiler sağlamıştır (Fisher, 2018). Bu tepeden inme model, birincil amacı olan negatif barışa ulaşmıştır. BH savaşa yeniden dönmemiştir. Ne var ki, yerel meşruiyet inşa etmede başarısız kalmıştır (Fisher, 2018). Kararlar dayatılmış, yerel görüşler elit çıkarlar lehine göz ardı edilmiş ve devletin kurumları siyasi tikanıklık içinde kalmış, OHR vesayetinin halefi olan AB'nin şartlılığına bağımlı hâle gelmiştir (Recchia, 2007).
- **Kosova:** Benzer bir “neo-vesayet modeli” (Weller, 2005), Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) altında kurulmuştur. Misyona, farklı uluslararası örgütlerin yönettiği sütunlarla yapılandırılmıştır (Yabancı, 2009). Bu durum yapısal koordinasyonu temsil etmektedir. Ancak, tüm proje, açık uçlu yetkiyle baltalanmıştır. Kosova'nın nihai statüsünün çözümsüzlüğü söz konusu olmuştur (Weller, 2005). Bu yasal ve siyasi belirsizlik, yerel nüfusu oy hakkından yoksun bırakmış ve kurum inşasını engelleyen ciddi paradokslar yaratmıştır (Betts vd., 2001). Örneğin, UNMIK uluslararası kredileri güvence altına alamamış veya varlıkların özelleştirmesini etkin biçimde yönetememiştir; zira Kosova'nın gelecekteki egemen varlığını uzun vadeli mali anlaşmalara yasal olarak bağlayamamıştır (Weller, 2005).

Analiz (Kapasite, Meşruiyet, Koordinasyon):

Kapasite: Son Derece Yüksek. NATO'nun askerî gücü ve AB'nin mali kaynakları belirleyici olmuştur.

Meşruiyet: Kritik Düzeyde Düşük. Barışın tepeden inme, dayatılmış niteliği, yerel sahiplenmeyi yok etmiş ve meşruiyetsiz, felç olmuş kurumlar yaratmıştır.

Koordinasyon: Yüksek (Ancak Hiyerarşik). Her iki durumda da bir lider kurum (BH'de OHR, Kosova'da UNMIK) net, tepeden inme yetkiye sahip olmuş ve diğer uluslararası örgütlerle koordinasyon yapılandırılmıştır (Jones, 2001).

Balkanlar'dan çıkan ders, meşruiyet olmaksızın kapasitenin istikrarlı, şiddetsiz ve kalıcı uluslararası korumaya yol açtığıdır. Sürdürülebilir, yerel tarafından sahiplenilen barışa gidilmemiştir. Bölgedeki

tek dikkat çekici başarı, Makedonya, bu noktayı kanıtlamaktadır. Burada uluslararası müdahale, sürekli fiziksel şiddet başlamadan önce önleyici bir eylem olarak erken konuşlandırıldığı için başarılı olmuştur (Brisson, 2017).

3.2. Kafkasya (Dağlık Karabağ): “Donmuş Bir Çatışma”nın Anatomisi

Eğer Balkanlar meşruiyet başarısızlığını temsil ediyorsa, Kafkasya liberal kurumsalcılık modelinin sert jeopolitik gerçeklikler karşısında kavramsal başarısızlığını temsil etmektedir. Dağlık Karabağ üzerindeki on yıllara yayılan çatışma, himaye sahiplerinin sıfır toplamı tercihlerini göz ardı eden bir barış sürecini göstermektedir.

Çatışma Yönetimi ve Barış Koruma: Çatışmayı çözmekle görevlendirilen birincil uluslararası organ, Rusya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından eş başkanlık yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu olmuştur (Van Hoye, 2000). Neredeyse otuz yıl boyunca, BM ve AB arka planda rol oynamış ve AGİT öncülüğündeki Minsk Süreci'ne yol açılmıştır (Aydın vd., 2023). Bu süreç, 1994'te bir ateşkes elde etmiş ve bu ateşkes donmuş hâle gelmiştir (Yemelianova, 2023). Minsk Grubu'nun arabuluculuk çabaları, tutuk bir nitelikte olmuştur. Bu çabalar, çatışmanın doğrudan tarafları olmayan aktörler tarafından beslenmiştir (Gamaghelyan, 2010). Arabuluculuk süreci diplomatik bir kurgu niteliği taşımıştır (Mayer, 2013).

Çatışma Sonrası Kurum İnşası: Bu boyut, uluslararası çabadan yoksun kalmıştır. Uluslararası örgütler, iç inşacılar değil, dış arabulucular olarak kalmıştır. Kurum inşası, fiilî Dağlık Karabağ Cumhuriyeti (DKC) ve karşıt devletler tarafından yerli biçimde yürütülmüş; sıklıkla savunma ve güvenlik odaklı olarak kalmıştır (NATO, 2016).

Analiz (Kapasite, Meşruiyet, Koordinasyon):

Kapasite: Kritik Düzeyde Düşük. AGİT, askerî veya ekonomik uygulama kapasitesinden yoksun, uzlaşım temelli bir örgüttür (Jozwiak, 2024). Kurumsal zayıflıkları, örneğin özerklik eksikliği ve değişen başkanlık, örgütü merkezsiz bir yapı hâline getirmiş ve çözüm bulma kapasitesinden yoksun bırakmıştır (Schuette & Dijkstra, 2023).

Meşruiyet: Kritik Düzeyde Düşük. AGİT'in meşruiyeti, tüm taraflardan kuşkuyla karşılanmıştır. Eş başkanları önyargılı olarak görülmüştür (Jozwiak, 2024). Örgüt kendini yeniden meşrulaştıramamıştır (Schuette & Dijkstra, 2023); zira eş başkanlarının heterojen ve büyük ölçüde sıfır toplamı tercihleri mevcuttur (Schuette & Dijkstra, 2023). AGİT'in liberal, normatif temeli, bölgesel güçlerin jeopolitik hedeflerine baskın gelememiştir (Schuette & Dijkstra, 2023).

Koordinasyon: Düşük (Felç Olmuş). Minsk Grubu, koordinasyon mekanizması olmuş; ancak jeopolitik rekabet nedeniyle (özellikle 2014 sonrası) etkisiz kalmıştır (Jozwiak, 2024).

Dağlık Karabağ'daki donmuş çatışma, barış sürecinin çözüm bulmada yaşadığı bir başarısızlık değildir (Kapitonenko, 2009). Bu tıkanıklık, çözümün kendisinde yatmaktadır. Adeta istenen jeopolitik sonuç bir tıkanıklık olmuştur. AGİT'in liberal, uzlaşım temelli modeli önemsenmemiştir. Sonuçta arabuluculuk çerçevesinin gerçekliği şekillendirme gücünden yoksun olduğu görülmüştür (Keays, 2023).

3.3. Sahra Altı Afrika: Evrilen Ortaklıklar ve “Afrika Sahipliği” Arayışı

Afrika kıtası, “Parçalı, Çok Katmanlı ve Müzakereye Dayalı Yönetişim” modelinin en karmaşık ve evrilmiş örneğini sunmaktadır. Balkanlar ve Kafkasya örneklerindeki metodolojik tutarlılığı sürdürmek adına, bu bölümde Sahra Altı Afrika’daki müdahale dinamikleri, BM ve Afrika Birliği (AU) arasındaki hibrit ortaklığın en somut örneği olan Somali (AMISOM/ATMIS) vakası üzerinden derinleştirilmektedir. Somali, Darfur ve Sahel’deki müdahaleler, BM ile AU arasındaki pragmatik ancak sorunlu ortaklığı sergilemektedir. Bu ortaklık, kapasite, meşruiyet ve barış inşasının felsefesi üzerine sürekli bir müzakereyle tanımlanmaktadır. Somali’deki çatışma temel olarak bir devlet inşası ve iç güvenlik sorunu olarak başlasa da El-Şebab gibi aktörlerin varlığıyla bölgesel bir istikrarsızlık merkezine dönüşmüştür. Buna karşın Sahel bölgesi (Mali, Cezayir vb.), devletler arası sınırların silikleştiği, etnik ve paramiliter grupların iç içe geçtiği daha geniş bir coğrafi havzada parçalı bir çatışma karakteri sergilemektedir. Makalede önerilen model, bu farklı ölçeklerdeki çatışmaların her ikisinde de uluslararası örgütlerin “koordinasyon ve meşruiyet” sorunlarını ortak bir paydada analiz etmektedir.

Sahra Altı Afrika’daki müdahaleler analiz edilirken, Somali gibi devlet merkezli krizler ile Sahel gibi çok devletli coğrafi havzalar arasındaki fark, “bölgesel güvenlik kompleksi teorisi” çerçevesindeki “güvenlik kümelenmeleri” üzerinden anlam kazanmaktadır (Buzan, 2003). Somali’deki iç çatışma, mülteci akınları ve terör ağları (El-Şebab) aracılığıyla tüm Doğu Afrika’yı etkileyen bir “bölgesel güvenlik kompleksi” oluştururken, Sahel bölgesi, devlet sınırlarının işlevsizleştiği ve krizin doğası gereği ulusötesi bir karakter sergilediği hibrit bir kompleks yapısındadır. Dolayısıyla bu çalışmada her iki vaka da uluslararası örgütlerin sadece tek bir devlete değil, o devletin merkezinde bulunduğu bölgesel güvenlik sistemine müdahale etme kapasiteleri üzerinden ele alınmıştır.

3.3.1. Çatışma Yönetimi ve Barışı Koruma: Somali ve AMISOM/ATMIS Deneyimi

Afrika, BM ve AU’nun karşılaştırmalı üstünlüklerini birleştirmeye çalıştığı hibrit barış operasyonlarının birincil örneğidir. Bu ortaklıkta Somali vakası, “sorumluluk paylaşımı” modelinin operasyonel laboratuvarı işlevini görmektedir.

- **AU’nun Operasyonel Liderliği:** AU asimetrik ortamlara misyon konuşlandırma istekliliği ve güç kullanımına daha yetkin olmasıyla Somali’de siyasi meşruiyetin merkezi olmuştur. AU’nun “umursamaz olmama” doktrini, BM’nin yoksun olduğu bölgesel siyasi meşruiyeti sağlayarak AMISOM (şimdi ATMIS) gibi sağlam müdahaleler için temel oluşturmuştur.
- **BM’nin Lojistik ve Finansal Desteği:** BM öngörülebilir finansmana, üstün lojistik yeteneklere ve sivil bileşenlere sahip olsa da, BMGK’nın yüksek riskli ortamlara asker gönderme iradesi eksiktir. Bu yetkinlik açığı BM tarafından yetkilendirilmiş ancak AU tarafından icra edilen AMISOM ile pragmatik bir çözüme kavuşturulmuştur.
- **Geçiş Süreci (ATMIS):** 2022 itibarıyla AMISOM’un yerini alan ATMIS (AU Somali Geçiş Misyonu), sorumluluğun kademeli olarak Somali yerel güvenlik güçlerine devredilmesini amaçlayarak bu makalede önerilen “işlevsel aidiyet” kavramını somutlaştırmaktadır.

3.3.2. Çatışma Sonrası Kurum İnşası

Çatışma Yönetimi ve Barış Koruma: Afrika, BM ve AU'nun karşılaştırmalı üstünlüklerini birleştirmeye çalıştığı hibrit barış operasyonlarının birincil örneğidir (Tchie & McGowan, 2025).

- **BM'nin Üstünlüğü:** BM öngörülebilir finansmana, üstün lojistik yeteneklere ve daha sağlıklı sivil ve polis bileşenlerine sahiptir (Tchie & McGowan, 2025). BM'nin zayıflığı sıklıkla siyasi niteliktedir. BMGK'nın özellikle asimetrik ortamlara konuşlandırma iradesi eksiktir.
- **AU'nun Üstünlüğü:** AU'nun gücü siyasi niteliktedir. AU asimetrik ortamlara misyon konuşlandırma istekliliği göstermekte ve güç kullanımına daha yetkin ve istekli olmaktadır (Tchie & McGowan, 2025). Bu durum BM tarafından yetkilendirilmiş bir uygulama misyonu olan Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) ile örneklenebilir (United Nations, 2023). AU'nun "umursamaz olmama" doktrini, BM'nin sıklıkla yoksun olduğu bölgesel siyasi ve yasal meşruiyeti sağlamak ve bu tür sağlam müdahaleler için temel oluşturmaktadır (Zondi, 2017).

Bu ortaklık, yetkinlik açığına pragmatik bir çözüm sunmakta olsa da sorunsuz değildir (Wane, 2025). Çatışma ve özellikle sürdürülebilir finansman konusunda açık düzenleme eksikliği zayıf bir nokta olarak görülmektedir (Bokeriya, 2022; Jung, 2025). AU, uzun süredir BM tarafından yetkilendirilmiş misyonlarını finanse etmek için BM tahsisli katkılara erişim için lobi yapmaktadır. Bu durum, BM'nin onaylamakta yavaş kaldığı bir talep olagelmıştır. Ayrıca bu durum kalıcı mali ve operasyonel belirsizlikler yaratmaktadır (Wane, 2025).

Çatışma Sonrası Kurum İnşası: Çatışma Sonrası Kurum İnşası boyutu, normatif olarak en müzakereci olanıdır. AU'nun "Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi" (ACCORD, 2014), "Afrika sahipliği" ve "Afrika sorunlarına Afrika çözümleri" (Zondi, 2017) ilkelerine dayanmaktadır. Ne var ki Afrika'daki barış inşasının BM veya AU öncülüğünde sınırlı başarı gösterdiği de görülmektedir (Zondi, 2017).

Bu sömürge sonrası barış eleştirisi, müdahalelerin miras alınan sömürge sonrası devleti temelden dönüştürmede başarısız olduğunu öne sürmektedir. Bu eleştiri, modern Afrika devletlerinin şiddet üzerine kurulduğunu ve bu gerçekliğin yapısal çatışmanın birincil motoru olarak kaldığını varsaymaktadır. Hem BM'nin liberal kurum inşası modeli hem de AU'nun devlet-merkezli "umursamaz olmama" modeli, nihayetinde devletleri yeniden inşa etmeyi ve güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, farkında olmadan şiddetin kök nedeni pekiştirilmektedir. Bu neo-sömürgeci düzen, sömürgecilik içindeki barışa (silahların yalnızca susmasına) yol açmaktadır. Bu durum kıtayı gücün gerçek dönüşümü olan sömürge sonrası barıştan yoksun bırakmaktadır. Böylece barış geri döndürülebilir ve kırılabilir kalmaktadır. Ayrıca birçok AU misyonunun (örneğin AMISOM) neden barışı koruma veya inşaya değil, çatışmayı yönetmeye odaklandığını açıklamaktadır (Zondi, 2017).

Analiz (Kapasite, Meşruiyet, Koordinasyon):

Kapasite: Karışık (Parçalı). Ortaklık, AU'nun siyasi kapasitesi ve iradesini BM'nin finansman ve lojistik içeren maddi kapasitesiyle birleştirmeye çalışmaktadır (Wane, 2025).

Meşruiyet: Yüksek (Bölgesel) / Karışık (Yerel). AU, BM'nin yoksun olduğu yüksek derecede bölgesel meşruiyet ve aidiyete sahiptir (Zondi, 2017). Ancak her ikisi de destekledikleri devlet kurumları için yerel meşruiyet inşa etmede zorlanmaktadır (Zondi, 2017).

Koordinasyon: Müzakereci ve Evrilen. AU-BM ortaklığı komuta, strateji ve özellikle finansman üzerine sürekli, zorlu bir siyasi müzakere olarak ortaya çıkmaktadır (Jung, 2025).

4. MÜDAHALEDEN SORUMLULUK PAYLAŞIMINA YENİ BİR BARIŞ İNŞASI ÇERÇEVESİ

Burada yürütülen karşılaştırmalı analiz net bir örüntü ortaya koymaktadır. Uluslararası barış inşasının baskın modelleri başarısız olmaktadır. Balkan vakaları, tepeden inmece yüksek kapasite içeren dayatmanın yalnızca yerel meşruiyeti feda ederek istikrar sağladığını ve sürdürülebilir barış için gereken meşruiyeti yok ettiğini göstermektedir (von Billerbeck vd., 2024). Kafkasya vakası, düşük kapasite olarak görülebilecek kısıtlı arabuluculuğun jeopolitik rekabet karşısında önemsiz kaldığını ortaya koymaktadır (Hopmann, 2015). Afrika vakaları, pragmatik ancak normatif olarak müzakereci ve operasyonel olarak sorunlu bir geçici ortaklık modelini sergilemektedir (Jung, 2025). Bu nedenle makalemizin ikinci katkısını bu noktada ifade etmek gerekmektedir. Bu başarısız paradigmalardan ötesine geçen, sorumluluk paylaşımı merkezli betimleyici bir çerçeve sunmak elzemdir.

Akademi ve siyaset dünyası uzun zamandır liberal barış projesinin başarısızlıklarını tanımaktadır. Bu dışarıdan dayatılan, tepeden inmece barış inşasına yönelik itiraz, bunun sürdürülebilir barışın beklentilerini baltaladığı yönündedir. Bu model, dış aktörlerin fikirlerini ve çıkarlarını ayrıcalıklı kılması ve temel olarak batı değerlerini teşvik etmesi nedeniyle, bölgeselliğe özgü yerel sorunları göz ardı etmekte ve ev sahibi devlet kurumlarının hayatta kalması için gereken iç meşruiyeti inşa etmede başarısız kalmaktadır (von Billerbeck vd., 2024).

Bu eleştiri, barış inşası çalışmalarında yerele dönüşün doğuşuna yol açmıştır (Ljungkvist & Jarstad, 2021). Etkili barış inşasının “yerel sahipli” olması gerektiği ve yerel aktörlerin etkinliklerini, ihtiyaçlarını ve normlarını hesaba katması zorunlu olduğu yönünde geniş bir uzlaşma ortaya çıkmıştır (Donais, 2014; von Billerbeck vd., 2024). Uluslararası aktörlerin, müdahalelerine yerel bilgiyi entegre etmede daha iyi olması gerektiği savunulmuştur (von Billerbeck vd., 2024).

Ne var ki, yerele dönüş belirsiz ve yetersiz bir çözüm olarak kalmıştır (Ljungkvist & Jarstad, 2021). Yerel bilgi kavramı yetersiz teorize edilmiş kalmaktadır (von Billerbeck vd., 2024). Uygulamada, yerel sahiplik sıklıkla yerli siyasi elitlerin sahipliğinden veya yerel bilgiyi çıkarma ve süzmenin tepeden inmece bir bakış açısıyla uygulanmasından öte bir anlam taşımamaktadır (Donais, 2014). Bu durum toplumları gerçek anlamda güçlendirmek yerine, görüşlerinin göz ardı edildiği hissini yaratmaktadır (Fisher, 2018).

Tepeden inme liberal modeller ile alttan yukarıya yerel dayanıklılık arasındaki bu kusurlu etkileşimin sonucunda literatürün hibrit barış olarak adlandırdığı durum ortaya çıkmaktadır. Hibrit barış, liberal unsurların uyum sağlama güçleri ile yerel aktörlerin bu müdahaleleri direnme, görmezden gelme veya uyarılma yetenekleri arasındaki etkileşimin sonucudur (Mac Ginty, 2010).

Bu kavram analitik olarak faydalı olsa da nihayetinde yetersiz düzeyde betimleyici bir terimdir. Böylece karmaşık, müzakereci ve sıklıkla liberal olmayan bir barışı tanımlamaktadır (Mac Ginty, 2025). Bazı görüşlere göre, yalnızca liberal barışın kapsayıcılık ve dışlayıcılık mantıklarını yeniden üretmektedir (Nadarajah & Rampton, 2015). Hibrit barış istikrarsız, liberal olmayan durgunluk sorununu tanımlamakta, ancak çözüm sunmamaktadır.

Bu makale, hibritlik tıkanıklığının ötesine geçen sorumluluk paylaşımını bir çerçeve olarak önermektedir. Bu model, dış ve yerel aktörleri dengelemekle ilgili değildir; bir barış operasyonunun başlangıcından itibaren onları entegre kurum süreçlerine kaynaştırmakla ilgilidir. Bu model, sahipliği devretmek veya aidiyeti aktarmak yerine meşruiyeti birlikte inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu model, BM Sektörler Arası Platformu (UNDP, 2020) ve ortak değerlendirme araçları (Salmon, 2020) gibi yükselen uygulamalara dayanmaktadır.

Bu çerçevenin temel unsurları, ortak analiz ve tanımlama, ortak planlama ve entegre strateji, son olarak da işlevsel aidiyeti geçerli kılma sorumluluğudur. Ortak analiz ve tanımlama açısından bu çerçeve, dış aktörlerin yerel bilgiyi edinmesi üzerine kurulu modeli reddetmektedir (von Billerbeck vd., 2024). Bunun yerine, ortak dış-yerel barış inşası analizini kurumsallaştırmaktadır (Lilja & Höglund, 2018). Böylece bir yetkinin yazılmasından veya misyonun konuşlandırılmasından önce, çatışmanın kök nedenlerini ve barış önceliklerini ortak biçimde tanımlamak gerekmektedir. Bu tanımlama faaliyetinde elitler değil geniş bir yelpazedeki sivil toplum örgütleri de dahil yerel aktörler yer almalıdır (World Bank, 2007). Bu durum BM Sektörler Arası Platformu'nun ortak analiz yoluyla hedeflediği şeydir (UNDP, 2020).

Ortak planlama ve entegre strateji açısından, ortak bir analiz mevcut olduğunda, planlama da ortak olmalıdır. Böylece barış inşası başarısızlığının birincil nedeni olan kurumların çapraz amaçlarla çalışmasına karşı koymaktadır (Nilsson, 2025). Bu çerçeve, BM, AB ve Dünya Bankası tarafından kullanılan Yenilenme ve Barış İnşası Değerlendirmesi (RPBA) gibi araçları kurumsallaştırmaktadır. RPBA, riskler ve fırsatların ortak analizini ve öncelikler çerçevelerini sağlamaktadır (Salmon, 2020). Böylece, tek bir entegre strateji yaratılmakta ve çoğu müdahaleyi tanımlayan örgütler arası çatışma ve rekabet hafifletilmektedir (Jung, 2025).

Son olarak, işlevsel aidiyeti geçerli kılmak gerekmektedir. Bu model, yerel sahipliğin belirsiz algılanışını aşmakta ve işlevsel bir bakış açısı benimsemektedir (World Bank, 2007; Ljungkvist & Jarstad, 2021). İşlevsel aidiyet, ev sahibi hükümete verilecek monolitik bir siyasi statü olarak anlaşılmalıdır. Aksine, sorumluluk paylaşımı gerektirmektedir. Belirli bir görev için en büyük karşılaştırmalı üstünlüğe sahip aktörlere rolleri ve sorumlulukları işlevsel biçimde tahsis etmeyi ifade etmektedir (Tchie & McGowan, 2025). Örneğin, ideal bir Afrika misyonunda, AU'nun sağlam güvenlik uygulamasında işlevsel liderliği alması, BM'nin lojistik ve finansmanda işlevsel liderliği alması ve yerel/uluslararası sivil toplum örgütlerinin uzlaşma ve sivil toplum programlarında işlevsel liderliği alması anlamına gelmektedir. Bu katmanların hepsi tek, ortak planlanmış strateji içinde

çalışmalıdır (Lilja & Höglund, 2018). Bu sorumluluk paylaşımı modeli barış inşası alanını otuz yıl boyunca tanımlayan başarısız tepeden inme müdahalelere ve betimleyici hibrit sonuçlara net, betimleyici ve kurumsal bir alternatif sunmaktadır.

SONUÇ

Bu makale, uluslararası barış inşasının yaşadığı evrimi ve krizleri tartışmıştır. Uluslararası örgütlerin, BM, AB, NATO ve AU'nun etkinliğinin, kurumsal kapasitelerine, siyasi meşruiyetlerine ve örgütler arası koordinasyonlarına bağlı olduğunu savunmuştur. Bu makalede yürütülen karşılaştırmalı analiz, bu etkileşimin çeşitli başarısız sonuçlarını ortaya koymuştur. Balkanlar'da, tepeden inme vesayet modeli, yerel meşruiyetin maliyetine rağmen negatif barışı elde etmiş, fakat "felç olmuş" devletler yaratmıştır. Kafkasya'da, arabuluculuk modeli jeopolitik rekabet karşısında önemsiz kalmış, liberal kurumsalcılığın sınırlarını vurgulamış ve uluslararası örgütlerin tam başarısızlığına yol açmıştır. Sahra Altı Afrika'da, bir pragmatik ortaklık modeli ortaya çıkmıştır. Ancak bu model yetersiz kaynaklı olmuş ve normatif olarak sorunlu bir çaba olarak kalmıştır. Öte yandan derin yapısal ve sömürge sonrası zorluklarla mücadele etmektedir.

Bu zorluklar statik değildir. Yeni uluslararası güvenlik ortamını tanımlayan iki makro eğilim tarafından ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, dünya çok kutupludur. Liberal barış projesini temel alan Batı/Amerikan tek kutupluluk dönemi sona ermiştir (Kobayashi vd., 2025). Bu kurallara dayalı uluslararası düzenin parçalanması, Batı dışı barış aktörlerinin ve yükselen güçlerin yükselişini görmüştür (Badache vd., 2022). Bunlar, altyapı temelli kalkınmaya veya zorlayıcı siyasi düzene odaklanan alternatif, sıklıkla liberal olmayan barış inşası yaklaşımlarını ortaya koymuştur (Kobayashi vd., 2025).

İkinci olarak, çatışmalar giderek hibrit hâle gelmektedir (Atlantic Council, n.d.). Bunlar anlaşılması kolay iç savaşlar değil; devlet ve devlet dışı aktörleri, hükümet yanlısı milisleri (UNUCPR, n.d.), ulusötesi savunma ağlarını (Kawosha, 2025), bilgi savaşı ve karmaşık sınır ötesi dinamikleri harmanlayan çok katmanlı, parçalı çatışmalardır (Mansour & White, 2025). Paramiliter gruplar üzerine araştırmalar bu aktörlerin çatışmaları daha uzun, daha yüksek şiddet düzeyleriyle sürdürdüğünü göstermektedir (UNUCPR, n.d.).

Çok kutupluluk ve hibrit çatışmalardan oluşan bu iki eğilim birleşerek eski müdahale modelini kullanılamaz hâle getirmektedir. Reaktif kriz yönetimi başarısız bir strateji olarak kalmaktadır (Brockmeier, 2018). Bir kriz ortaya çıktığında, çok kutuplu bir güç muhtemelen bir vekil seçmekte ve hibrit çatışma geleneksel barış koruma yetkisiyle çözülemez biçimde parçalanmaktadır. 1990'larda bile nadir olan BMGK uzlaşısı, şimdi çoğu çatışmada siyasi bir imkânsızlık olarak görülmektedir (Miller, 2024).

Bu makale bu nedenle uluslararası örgütler için tek mantıklı, sürdürülebilir ve maliyet-etkin uzun vadeli stratejinin, kriz yönetiminden önleyici diplomasiye sistemik bir geçiş olduğu sonucuna varmaktadır (International Crisis Group, 2025). Dünya Bankası ve BM'nin bir çalışmasında not edildiği üzere, önleme faaliyetleri yılda neredeyse 70 milyar ABD dolarına kadar tasarruf sağlayabilmektedir (Brockmeier, 2018). Makedonya'daki önleyici misyonun başarısı, bu durumu kanıtlayan çarpıcı bir istisna olarak önümüzde durmaktadır (Brisson, 2017).

Sorumluluk paylaşımı çerçevesinin nihai, uzun vadeli işlevi budur. Bu çatışma sonrası müdahale için bir araç olarak kalmamakta; kalıcı önleme için bir model şeklinde kendisini göstermektedir. Uluslararası, bölgesel ve yerel kaynaklar, çatışmanın kök nedenlerini, kapsayıcı olmayan yönetişimi, tarihî şikâyetleri ve ekonomik eşitsizliği, şiddete dönüşmeden önce ele almaya odaklayan stratejik barış inşası yaklaşmasını gerektirmektedir (Bisarya vd., 2017; Pospisil & Abb, 2018; Mross vd., 2022). 21. yüzyılda uluslararası örgütlerin karşılaştığı sınamalar, krizleri daha etkin yönetmek değil, krizlerin hiç meydana gelmemesini sağlayan çok katmanlı, çoğulcu ve kapsayıcı kurumsal ortaklıkları inşa etmektir.

KAYNAKÇA

- ACCORD. (2014). *African Union mediation support handbook (Revised ed.)*. <https://www.peaceau.org/uploads/06-au-mediation-support-handbook-2014.pdf>
- Adili, A., Arjomand, B., Batkhuyag, K., Dossymbekov, S., Henry, R., Onwuzuruike, A., & Tura, R. (2024). *Assessing AU-UN partnerships in peace operations*. International Peace Institute. <https://ipinst.org/wp-content/uploads/2024/06/Assessing-AU-UN-Partnerships-in-Peace-Operations.pdf>
- Atlantic Council. (n.d.). *Hybrid conflict project*. <https://www.atlanticcouncil.org/category/content-series/hybrid-warfare-project/>
- Aydın, M., Ergun, A., Giragosian, R., Kakachia, K., Neset, S., & Strand, A. (2023). *Changing geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War: Prospect for regional cooperation and/or rivalry (CMI Report 2023:4)*. Chr. Michelsen Institute. <https://www.cmi.no/publications/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-after-the-second-karabakh-war>
- Badache, F., Hellmüller, S., & Salaymeh, B. (2022). Conflict management or conflict resolution: how do major powers conceive the role of the United Nations in peacebuilding? *Contemporary Security Policy*, 43(4), 547-571. <https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2147334>
- Belloni, R. (2004). Peacebuilding and consociational electoral engineering in Bosnia and Herzegovina. *International Peacekeeping*, 11(2), 334–353. <https://doi.org/10.1080/1353331042000237300>
- Bercovitch, J., & Kadayifci, A. (2002). Exploring the relevance and contribution of mediation to peacebuilding. *Peace and Conflict Studies*, 9(2), 21-40. <https://doi.org/10.46743/1082-7307/2002.1025>
- Betts, W. S., Carlson, S. N., & Grisvold, G. (2001). The post-conflict transitional administration of Kosovo and the lessons learned in efforts to establish a judiciary and rule of law. *Michigan Journal of International Law*, 22(3), 371–388. https://repository.law.umich.edu/mjil/vol22/iss3/1?utm_source=repository.law.umich.edu%2Fmjil%2Fvol22%2Fiss3%2F1&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Bisarya, S., Manning, C., Perotti, V., & Shah, S. (2017). Inclusive peacebuilding in conflict-affected states: Designing for democracy's resilience. In *The global state of democracy 2017: Exploring democracy's resilience* (pp. 250–270). International IDEA.
- Bokeriya, S. (2022). The UN-AU partnership in peacekeeping: Tendencies and problems. *International Organisations Research Journal*, 17(2), 189–207. <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2022-02-08>
- Boutros-Ghali, B. (1992). An agenda for peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping. *International Relations*, 11(3), 201-218. <https://doi.org/10.1177/004711789201100302>
- Brisson, K. (2017). International intervention in Bosnia-Herzegovina and Macedonia from the 1990's through the 2000's [Honors capstone project, Syracuse University]. *SURFACE*. https://surface.syr.edu/honors_capstone/1004
- Brockmeier, S. (2018). *Shifting from crisis management to crisis prevention*. Global Public Policy Institute. <https://gppi.net/2018/03/22/shifting-from-crisis-management-to-crisis-prevention>

- Buzan, B. (2003). Regional security complex theory in the post-cold war world. In *Theories of new regionalism: A Palgrave reader* (pp. 140-159). London: Palgrave Macmillan.
- Cater, C. (2003). *The regionalization of conflict and intervention* [IPA seminar report]. International Peace Institute. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/regionalization_of_conflict.pdf
- Costigan, S. S., & Hennessy, M. A. (2024, June). *Hybrid threats and hybrid warfare reference curriculum*. NATO.
- Daalder, I. H. (1998). *Decision to intervene: How the war in Bosnia ended*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/decision-to-intervene-how-the-war-in-bosnia-ended/>
- delegFrance (2021). *Preventive diplomacy: Anticipate risks to better respond to them* [Statement to the UN Security Council]. Permanent Representation of France to the United Nations. <https://onu.delegfrance.org/preventive-diplomacy-anticipate-risks-to-better-respond-to-them>
- Donais, T. (2014). *National ownership and post-conflict peacebuilding: From principle to practice* (CIGI Policy Brief No. 43). Centre for International Governance Innovation. https://www.cigionline.org/documents/806/cigi_pb_43.pdf
- Fisher, M. L. (2018). *International post-conflict peacebuilding in Bosnia and Herzegovina and Cambodia* [Honors thesis, James Madison University]. JMU Scholarly Commons.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Gamaghelyan, P. (2010). *Rethinking the Nagorno-Karabakh conflict: Identity, politics, scholarship* [Faculty scholarship]. School of Peace Studies, University of San Diego. <https://digital.sandiego.edu/krocschool-faculty/1>
- German, T. C. (2007). Visibly invisible: EU engagement in conflict resolution in the South Caucasus. *European Security*, 16(3-4), 357-374. <https://doi.org/10.1080/09662830701751141>
- Grant, T. D. (2017). Frozen conflicts and international law. *Cornell International Law Journal*, 50(3), 361-411. <https://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol50/iss3/1>
- Haass, F. (2012). *Coordinating to build peace? Lessons from the UN Peacebuilding Commission's engagement in Burundi* [Entry to the Case Studies in Peacebuilding Competition]. United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/sites/default/files/files/case-study-competition/20130322-Coordinating-to-build-peace.pdf>
- Harland, D. (2017, July). *Never again: International intervention in Bosnia and Herzegovina* [Working paper]. Centre for Humanitarian Dialogue. <https://www.hdcentre.org/wp-content/uploads/2017/07/Never-again-International-intervention-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>
- Hearn, S. (2015). *Peacebuilding and institution-building* [Thematic paper submitted to the Advisory Group of Experts, 2015 Review of the United Nations Peacebuilding Architecture]. United Nations University, Centre for Policy Research. http://biblioteca.f59.com.br/documentos/UNU_Peacebuilding%20and%20Institution-building.pdf
- Hellmüller, S. (2022). Peacemaking in a shifting world order: A macro-level analysis of UN mediation in Syria. *Review of International Studies*, 48(4), 621-641. <https://doi.org/10.1017/S026021052200016X>

- Hopmann, P. T. (2015). Minsk Group mediation of the Nagorno-Karabakh conflict: Confronting an “intractable conflict”. In IFSH (Ed.), *OSCE yearbook 2014* (pp. 167–179). Nomos Verlagsgesellschaft. https://www.ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/14/Hopmann_2014-en_S.pdf
- Ibáñez Silva, L. M. (2024). The global and regional governance dilemma. *Orbis. Revista Científica de Ciencias Humanas y Sociales*, 36–41. <https://revistaorbisadiplo.org/index.php/orbis/article/download/19/12/24>
- International Crisis Group. (2025). *A shifting landscape in global conflict prevention and mediation* [Event page]. <https://www.crisisgroup.org/how-we-work/events/shifting-landscape-global-conflict-prevention-and-mediation>
- Jones, B. D. (2001, June). *The challenges of strategic coordination: Containing opposition and sustaining implementation of peace agreements in civil wars* (IPA Policy Paper Series on Peace Implementation). International Peace Academy. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/pdf_report_challenges.pdf
- Jozwiak, R. (2024). *Why the OSCE Minsk Group is ending -- and what comes next*. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/osce-minsk-group-legacy-end-future-implications/33519655.html>
- Jung, D. (2025). Complementary or Conflictual? Legitimation Struggles in the African Union–United Nations Peacekeeping Partnership. *International Peacekeeping*, 32(3), 589-615. <https://doi.org/10.1080/13533312.2025.2477135>
- Kapitonenko, M. (2009). Resolving post-Soviet ‘frozen conflicts’: Is regional integration helpful? *Caucasian Review of International Affairs*, 3(1), 37-44.
- Kawosha, M. (2025). The role of global governance in managing international conflict. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, 9(03), 322-333. <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.47772/IJRISS.2025.90300027>
- Keays, M. C. (2023). *Kennan Cable No. 86: What the resolution of the Nagorno-Karabakh conflict teaches us*. Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no-86-what-resolution-nagorno-karabakh-conflict-teaches-us>
- Kobayashi, K., Krause, K., & Yuan, X. (2025). (Re) Setting the boundaries of peacebuilding in a changing global order. *Contemporary Security Policy*, 46(2), 226-252. <https://doi.org/10.1080/13523260.2025.2466287>
- Lilja, J., & Höglund, K. (2018). The role of the external in local peacebuilding: Enabling action—managing risk. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 24(3), 411-430.
- Ljungkvist, K., & Jarstad, A. (2021). Revisiting the local turn in peacebuilding – through the emerging urban approach. *Third World Quarterly*, 42(10), 2209–2226. <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1929148>
- Mac Ginty, R. (2025). The liberal peace is over and it is not coming back: hybridity and the emerging international peace system. *Third World Quarterly*, 46(16), 1999–2018. <https://doi.org/10.1080/01436597.2025.2559376>

- Mac Ginty, R. (2010). Hybrid peace: The interaction between top-down and bottom-up peace. *Security Dialogue*, 41(4), 391–412. <https://doi.org/10.1177/0967010610374312>
- Mansour, R. & White, M. (2025, June 11). Why peacebuilding fails and what to do about it. *Chatbam House* <https://doi.org/10.55317/9781784136482>
- Mayer, T. R. (2013). *Intractability and mediation of the Nagorno-Karabakh conflict* [Master's thesis, Naval Postgraduate School]. Calhoun Institutional Archive of the Naval Postgraduate School. <https://calhoun.nps.edu/server/api/core/bitstreams/5c7f59a6-64c0-4148-a183-1bc8be00c3c9/content>
- Miller, A. (2024). The role of international organizations in conflict resolution: A study of the UN and NATO. *EDU Journal of International Affairs and Research*, 3(2).
- Mross, K., Fiedler, C., & Grävingsholt, J. (2022). Identifying pathways to peace: How international support can help prevent conflict recurrence. *International Studies Quarterly*, 66(1), Article sqab091. <https://doi.org/10.1093/isq/sqab091>
- Nadarajah, S., & Rampton, D. (2015). The limits of hybridity and the crisis of liberal peace. *Review of International Studies*, 41(1), 49-72. <https://doi.org/10.1017/S0260210514000060>
- NATO. (2016). *Defence institution building in Georgia*. https://www.nato.int/content/dam/nato/legacy-wcm/media_pdf/pdf_2016_07/20160628_1607-dib-georgia-en.pdf
- Nilsson, M. (2025). International Actor Coordination in Peacebuilding in Colombia: Pitfalls and Potential. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 19(5), 677-696. <https://doi.org/10.1080/17502977.2025.2489906>
- Paris, R. (2024). The future of UN peace operations: pragmatism, pluralism or statism?. *International Affairs*, 100(5), 2153-2172. <https://doi.org/10.1093/ia/iaae182>
- Persinger, S. S. (2014). *Regional organizations and peacebuilding: The role of civil society* [Policy brief]. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame. https://kroc.nd.edu/assets/237284/rigos_and_peacebuilding_the_role_of_civil_society.pdf
- Piccolino, G. (2023). The resolution of civil wars: Changing international norms of peace-making and the academic consensus. *Civil Wars*, 25(2-3), 290-316. <https://doi.org/10.1080/13698249.2023.2249721>
- Pospisil, J., & Abb, P. (2018). *International organisations in peacebuilding: Critical assessments and future impulses (ASPR Report No. 2)*. Austrian Centre for Peace. <https://doi.org/10.23794/REP.022018>
- Rauf, S. (2023). The Paradoxical Role of Mediators in the Armenia-Azerbaijan Conflict. *Insight Turkey*, 25(4), 163-180. <https://www.jstor.org/stable/48754799>
- Recchia, S. (2024). Protecting civilians or preserving NATO? Alliance entanglement and the Bosnian safe areas. *Journal of Strategic Studies*, 47(2), 238-262. <https://doi.org/10.1080/01402390.2022.2044315>
- Recchia, S. (2007). *Beyond international trusteeship: EU peacebuilding in Bosnia and Herzegovina (Occasional Paper No. 66)*. European Union Institute for Security Studies.

<https://www.iss.europa.eu/publications/occasional-papers/beyond-international-trusteeship-eu-peacebuilding-bosnia-and>

- Rhind, H. (2024). *Analyzing and understanding America's foreign policy decisions and strategies throughout the Bosnian War* [Research paper, Providence College]. DigitalCommons@Providence. https://digitalcommons.providence.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=glbstudy_students
- Salmon, J. (2020). *Moving from conflict: The role of international actors in transition management*. Political Settlements Research Programme. <https://www.politicalsettlements.org/wp-content/uploads/2020/12/International-Actors-Report-Digital1.pdf>
- Schuette, L., & Dijkstra, H. (2023). When an international organization fails to legitimate: The decline of the OSCE. *Global Studies Quarterly*, 3(4), ksad057.
- Smith, L. (2016). Institution-Building as a Bridge Between Peacekeeping and Peacebuilding: Connecting the Security and Peace Nexus. In *International Forum for the Challenges of Peace Operations, Policy Brief 2016* (Vol. 1).
- Tchie, A. E. Y., & McGowan, L. (2025). *The United Nations–African Union partnership and the protection of civilians*. International Peace Institute. <https://www.ipinst.org/2025/03/the-united-nations-african-union-partnership-and-the-protection-of-civilians>
- Telò, M. (2020). Regionalism and global governance: the alternative between power politics and new multilateralism. *Annali della Fondazione Luigi Einaudi*, 54(2), 5-34.
- Tull, D. M. (2023, August). *UN peacekeeping in Africa: The end of a cycle? Between changing warfare, impossible mandates and geopolitics (MTA Working Paper 07)*. Stiftung Wissenschaft und Politik. <https://doi.org/10.18449/2023MTA-WP07>
- UNDP. (2016). *Building inclusive societies and sustaining peace through democratic governance and conflict prevention: An integrated approach*. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP-GOVERNANCE%20AND%20PEACEBUILDING_final.pdf
- UNDP. (2020). Thematic paper for the UN Secretary General's 2020 report on sustaining peace and peacebuilding: Governance for peace: Strengthening inclusive, just and peaceful societies resilient to future crises. *United Nations Peacebuilding*. <https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/undp.pdf>
- United Nations. (2023). *African Union-led peace support operations need predictable, adequate, sustainable support, speakers stress to Security Council (Security Council Meeting SC/15294)*. <https://press.un.org/en/2023/sc15294.doc.htm>
- UNUCPR. (n.d.). *Hybrid conflict, hybrid peace: How militias and paramilitary groups shape post-conflict transitions*. <https://unu.edu/cpr/project/hybrid-conflict-hybrid-peace-how-militias-and-paramilitary-groups-shape-post-conflict>
- Van Hoye, E. (2000). The OSCE in the Caucasus: Long-standing mediation for long-term resolutions. In IFSH (Ed.), *OSCE yearbook 1999* (pp. 247–256). Nomos Verlagsgesellschaft. <https://www.ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/99/VanHoye.pdf>

- Vesga, Y. A. G., & Mejía, C. M. Q. (2025). A review of approaches and methods in peacebuilding. *European Public & Social Innovation Review*, 10, 1-16. <https://doi.org/10.31637/epsir-2025-1414>
- Villellas Ariño, A., & Redondo de la Morena, G. (2008, January). *An approach to the Kosovo post-war rehabilitation process from a gender perspective (Quaderns de Construcció de Pau No. 2)*. Escola de Cultura de Pau. <https://escolapau.uab.cat/img/qcp/qcp02i.pdf>
- von Billerbeck, S., Coleman, K. P., Eckhard, S., & Zyla, B. (2024). Local Knowledges in International Peacebuilding: Acquisition, Filtering, and Systematic Bias. *International Studies Review*, 26(4), viae047.
- Waller, H. M. (2015). *Post-conflict peacebuilding in Bosnia-Herzegovina* [Honors thesis, University of New Hampshire]. University of New Hampshire Scholars' Repository.
- Wane, E.-G. (2025). *The future of United Nations–African Union peacekeeping partnership: Practical considerations for the Berlin Ministerial Conference*. Amani Africa Media and Research Services. <https://amaniafrica-et.org/wp-content/uploads/The-Future-of-United-Nations-African-Union-Peacekeeping-Partnership-Practical-Considerations-for-the-Berlin-Ministerial-Conference.pdf>
- Weller, M. (2005). From benchmarking to final status? Kosovo and the problem of an international administration transitioning to sovereignty. *European Journal of International Law*, 16(4), 567–599. <https://doi.org/10.1093/ejil/chi140>
- World Bank. (2007). *Civil society and peacebuilding: Potential, limitations and critical factors*. <http://hdl.handle.net/10986/10986/7709>
- Yabancı, B. (2009). Assessing the impact of the European Union in Kosovo conflict resolution: Building states and societies upon tabula rasa? [Master's thesis, Lund University, Department of Political Science]. LUP Student Papers. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1397349>
- Yemelianova, G. M. (2023). The de facto state of Nagorno-Karabakh: Historical and geopolitical perspectives. *Europe-Asia Studies*, 75(7), 1336–1359. <https://doi.org/10.1080/09668136.2023.2214708>
- Zondi, S. (2017). African Union approaches to peacebuilding: Efforts at shifting the continent towards decolonial peace. *African Journal on Conflict Resolution*, 17(1), 9–32. <https://reliefweb.int/report/world/african-union-approaches-peacebuilding>

Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

Yazar Katkı Beyanı

Yazar Adı	Katkı oranı
Alp Cenk ARSLAN	%100
Toplam	%100